

**Самара О. Є.**

кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри психології,  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
ORCID: 0000-0003-2522-8127

**Далакова М. Г.**

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня  
спеціальності «Психологія»  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
ORCID: 0009-0000-2007-2683

## CASHFLOW ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ПРОСТІР ВИБОРУ

### CASHFLOW AS AN EXISTENTIAL SPACE OF CHOICE

Стаття присвячена інноваційному міждисциплінарному дослідженню настільної гри CashFlow як екзистенційного простору, що моделює реальні фінансові вибори в умовах психологічної безпеки та рефлексії. На відміну від традиційних підходів, які розглядають фінансову поведінку крізь призму раціональних економічних моделей, автори обґрунтовують, що грошові рішення є насамперед проявом глибоких смисложиттєвих орієнтацій, неусвідомлених грошових сценаріїв (money scripts) та особистісної структури.

Емпіричне пілотажне дослідження (N=18, середній вік 34,2 роки, 100% з вищою освітою) комбінує кількісні методи (кореляційний аналіз Спірмена, психометричні тести) та якісний феноменологічний аналіз. Ключові знаходження демонструють: (1) сильний негативний зв'язок між смисложиттєвими орієнтаціями (PIL) та уникненням грошей ( $\rho = -0,47$ ); (2) позитивну кореляцію сенсу життя з конструктивним копінгом і плануванням ( $\rho = +0,39$ ); (3) відповідність домінуючих психотипів (за Н. МакВільямс) до специфічних грошових сценаріїв – так, нарцисичний тип демонструє найвищі показники за шкалами «Статус» та «Поклоніння», тоді як шизоїдний тип виявляє максимальне уникнення.

Якісний аналіз 18 інсайтів розкриває чотири ключові теми трансформації: переосмислення страхів та ризиків (40%), розвиток відповідальності й рефлексії (30%), переоцінка боргів як фінансового інструменту (26%), усвідомлення автоматичних патернів поведінки (25%). Дослідження виявило унікальний феномен «екзистенційної гри», де гравці не лише тестують фінансові стратегії, але й активізують метакогніцію та переживають трансформацію базових переконань про гроші в реальному часі.

Практичне значення полягає в розробці нового класу психотерапевтичних та коучингових інтервенцій для роботи з грошовими сценаріями в умовах екзистенційної невизначеності, особливо актуально під час кризових ситуацій (військові, переселенці, люди в стресовому середовищі). Стаття доводить, що екзистенційний смисл виступає психологічним буфером, який знижує вплив дезадаптивних фінансових патернів та сприяє розвитку автентичності та життєстійкості.

**Ключові слова:** CashFlow, екзистенційна психологія, грошові сценарії, смисложиттєві орієнтації, копінг-стратегії, психотипи, фінансова поведінка, рефлексія, логотерапія.

This article presents an innovative interdisciplinary study of the board game CashFlow as an existential space that models real financial choices within psychological safety and reflexivity. In contrast to conventional approaches viewing financial behavior through rational economic models, the authors argue that monetary decisions are primarily manifestations of deep life-meaning orientations, unconscious money scripts, and personality structure.

The empirical pilot study (N=18, mean age 34.2, 100% with higher education) combines quantitative methods (Spearman correlation, psychometric tests) and qualitative phenomenological analysis. Key findings demonstrate: (1) a strong negative correlation between life-meaning orientation (PIL) and money avoidance ( $\rho = -0.47$ ); (2) positive associations between meaning-of-life and constructive coping and planning ( $\rho = +0.39$ ); (3) correspondence between dominant personality types (McWilliams) and specific money scripts-narcissistic types show highest scores on «Status» and «Worship», while schizoid types demonstrate maximum avoidance.

Qualitative analysis of 18 participant insights reveals four transformation themes: reframing fears and risks (40%), developing responsibility and reflection (30%), reappraising debt as financial leverage (26%), and recognizing automatized behavioral patterns (25%). The study uncovers the unique phenomenon of «existential gameplay», where players not only test financial strategies but simultaneously activate metacognition and experience real-time transformation of core money beliefs.

Practical implications address development of a new class of psychotherapeutic and coaching interventions for managing money scripts in existential uncertainty, particularly relevant for military personnel, displaced persons, and individuals in high-stress environments. The article demonstrates that existential meaning serves as a psychological buffer, reducing maladaptive financial patterns while fostering authenticity and psychological resilience.

**Key words:** CashFlow, existential psychology, money scripts, life-meaning orientations, coping strategies, personality types, financial behavior, reflection, logotherapy.

**Постановка проблеми.** Стаття присвячена комплексному міждисциплінарному дослідженню гри CashFlow як екзистенційного простору вибору, що дозволяє побачити фінансову поведінку особистості в глибоко психологічному та рефлексивному контексті. Актуальність дослідження зумовлена кризою традиційних економічних моделей в умовах екзистенційної невизначеності. Сучасна турбулентність, пов'язана з війною та соціально-економічними потрясіннями, вимагає переосмислення феномену грошей як проєкції психологічної стійкості та адаптивності особистості. У реаліях сьогодення фінансові рішення дедалі частіше виявляються результатом глибоких смислових мотивацій, внутрішньої свободи, здатності особистості конструктивно розв'язувати життєві вибори.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасний науковий дискурс розкриває багатовекторність пояснювальних моделей фінансової поведінки особистості, проте найбільш інформативними для розуміння складних рішень є моделі, що враховують глибокі екзистенційні, особистісні та поведінкові чинники.

Зокрема, у межах екзистенційної парадигми В. Франкл постулює волю до сенсу як ключовий ресурс адаптації, що дозволяє особистості зберігати стійкість навіть у моменти граничної невизначеності та втрат [5, с. 33–34]. Ідея екзистенційного вибору була поглиблена А. Ленгле, який вказує на те, що будь-яке рішення, у т.ч. фінансове, стає дієвим лише за умов персональної згоди та прийняття відповідальності за наслідки власної свободи [1, с. 24]. Не менш важливими є висновки І. Ялома, котрий доводить: зіткнення зі свободою вибору і прийняттям авторства за власне життя формує механізми розвитку й трансформації особистості [6, с. 207–208].

У межах поведінкових фінансів Барберіс і Талер, А. Фернґем, К. Воус показали, що навіть особи з високим рівнем освіти схильні до когнітивних помилок і поведінкових викривлень під впливом стресу або відчуття екзистенційної загрози [7, с. 1055–1057]. Актуальні дослідження українських вчених відзначають вирішальний вплив особистісних переконань, родинних грошових сценаріїв та емоцій на ухвалення навіть тривіальних економічних рішень.

Теорія грошових сценаріїв Б. Клонца (грошові сценарії) виділяє чотири стійкі психічні моделі – уникнення, поклоніння, статус, стурбованість – які визначають довготермінові моделі фінансової поведінки та можуть змінитись тільки під впливом глибокого екзистенційного досвіду чи спеціальних інтервенцій, зокрема у штучно створеному ігровому просторі [11, с. 6; 10, с. 144].

Психодинамічна школа (Н. МакВільямс) пояснює, як структура особистості обумовлює стиль реагування: наприклад, нарцисичний тип тяжіє до домінування статусного та поклонницького сценарію, шизоїдний – до уникнення й тривожності, а істеричний – до імпульсивності [12, с. 223–226].

У контексті реагування на стрес Лазарус запропонував триаду coping-стратегій (планування, уник-

нення, емоційна регуляція), які визначають, чи стане фінансова криза для людини ресурсом розвитку чи джерелом вторинної травматизації.

Важливою є й роль смисложиттєвих орієнтацій (PII, СЖО), які використовуються у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях для оцінки здатності особистості підтримувати стратегічну гнучкість і відповідальний підхід до фінансів навіть у ситуаціях невизначеності [8, с. 236]. Високий індекс PII асоціюється з адаптивним фінансовим мисленням і конструктивними coping-поведінками.

Таким чином, сучасна теоретична база фіксує багаторівневу зумовленість фінансової поведінки: ірраціональні когнітивні викривлення, глибокі особистісні сценарії, динаміка coping-стратегій і екзистенційні смислотворчі ресурси. Проте, залишається недостатньо дослідженим інтегральний синтез екзистенційного, сценарного та поведінкового експерименту, особливо у форматі ігрових симуляцій типу CashFlow, які дозволяють моделювати та трансформувати грошові моделі в безпечному середовищі.

**Мета статті** – проаналізувати, як гра CashFlow може виступати екологічною лабораторією для ідентифікації особистісних патернів у грошовій поведінці, сценаріїв грошових сценаріїв, ролі смисложиттєвих орієнтацій, копінгових стратегій та психотипів.

**Виклад основного матеріалу.** Емпіричне дослідження проводилося у форматі групової роботи. Вибірку склали 18 осіб віком від 24 до 52 років ( $M = 34,2$ ), з яких 72,2% – жінки, 27,8% – чоловіки. Усі респонденти мають вищу освіту, причому 50% з них уже мали попередній досвід участі у грі CashFlow.

Дане дослідження носить пошуковий (пілотажний) характер, що обумовило специфіку формування вибірки. Камерний формат групи ( $N=18$ ) був обраний свідомо, оскільки дизайн експерименту передбачав не лише отримання статистичних зрізів, а й проведення глибокого феноменологічного аналізу індивідуальних переживань учасників. Такий ідіографічний підхід дозволив сфокусуватися на якісній природі інсайтів та відстежити динаміку трансформації грошових сценаріїв «тут і тепер», що було б неможливим за умов масового скринінгу.

Дослідницька процедура передбачала проходження повного ігрового циклу CashFlow з подальшим психодіагностичним зрізом. Для верифікації гіпотези було застосовано комплексний методичний інструментарій: Тест смисложиттєвих орієнтацій; Опитувальник грошових сценаріїв Клонца (KMSI-R); Копінг-тест Лазаруса; для визначення домінуючого психотипу проведена психодіагностика особистості (за Н. МакВільямс); для якісного феноменологічного аналізу рефлексивних переживань учасників розроблено Авторська анкета інсайтів.

**Результати кількісного аналізу** Первинний аналіз отриманих даних засвідчив високий рівень смисложиттєвих орієнтацій у респондентів, що може бути пов'язано зі специфікою вибірки (люди, орієнтовані на саморозвиток). Серед грошових сценаріїв доміну-

ючими виявилися: «Поклоніння грошам» (середній бал 3,54) та «Грошова стурбованість» (3,39). Найменш вираженим став сценарій «Уникнення грошей» (1,60).

Типологічний аналіз за Н. МакВільямс показав такий розподіл учасників: нарцисичний тип – 8 осіб, манакальний – 7, істеричний – 2, шизоїдний – 1 особа. Було встановлено специфічні патерни для кожного типу:

Представники нарцисичного типу демонстрували високі показники за шкалами «Статус» та «Поклоніння», розглядаючи гру як поле для самоствердження.

Манакальний тип характеризувався мінімальним рівнем уникнення та схильністю до активних, іноді ризикованих дій.

Шизоїдний тип (в одиничному випадку) продемонстрував стратегію максимального уникнення та дистанціювання від ігрової взаємодії.

Кореляційний аналіз (із застосуванням коефіцієнта Спірмена) дозволив виявити статистично значущі закономірності, які підтверджують екзистенційну природу фінансової поведінки, а саме:

Вплив сенсу на страх підтверджується виявленим оберненим кореляційним зв'язком між рівнем осмисленості життя (PIL) та уникненням грошей ( $\rho = -0,47$ ), що свідчить про меншу схильність особистостей з високим рівнем сенсу ігнорувати фінансові питання.

– Щодо зв'язку сенсу та планування, високий індекс PIL позитивно корелює зі стратегією «Планування» ( $\rho = +0,39$ ), що свідчить про безпосередній вплив екзистенційної наповненості на формування більш відповідального та стратегічного підходу до управління фінансами.

Аналіз ризиків сценарної поведінки виявив сильний прямий зв'язок між сценаріями «Статус» та «Поклоніння» ( $\rho = +0,66$ ), який створює психологіч-

ний ефект «замкненого кола», де чергові фінансові досягнення замість очікуваного задоволення лише підвищують рівень тривоги.

Взаємодія тривожності й копінг-стратегій проявляється у тому, що стратегія уникнення тісно пов'язана з дезадаптивними реакціями, зокрема самозвинуваченням та фінансовою тривожністю ( $\rho = +0,42$ ), що блокує конструктивні дії.

**Якісний аналіз відкритих відповідей** На завершення аналітичного блоку ми провели якісний аналіз відкритих відповідей (інсайтів) усіх 18 респондентів для поглиблення та триангуляції кількісних даних.

Було використано метод тематичного контент-аналізу (за методологією Braun & Clarke, 2006), що включав ручне кодування інсайтів та їх об'єднання у 4 ключові теми.

Важливо зазначити, що теми не є взаємовиключними (один респондент міг висловити думки, що стосуються кількох тем), тому сума відсотків перевищує 100%. Відсотки вказують на частку респондентів (з N=18), які згадали дану тему. Наочно розподіл тем представлено на Рис. 1.

Як видно з діаграми, найбільш поширеною темою (40%) є рефлексія щодо нових можливостей та страхів, що безпосередньо корелює з кількісними даними про зниження «Уникнення».

1. Тема 1. Відкриття нових фінансових можливостей та переосмислення страхів (40% респондентів). Учасники підкреслюють: «Почала бачити більше можливостей», «Навчився не боятися фінансових ризиків і сприймати їх як шанс для зростання».

2. Тема 2. Рефлексія фінансових рішень і відповідальності (30% респондентів). Відзначено: «Став(ла) уважнішим(ою) до своїх фінансів», «Усвідомила, що помилки – це етап навчання, а не провал», «Зрозуміла, що сама обираю шлях і відповідаю за наслідки».

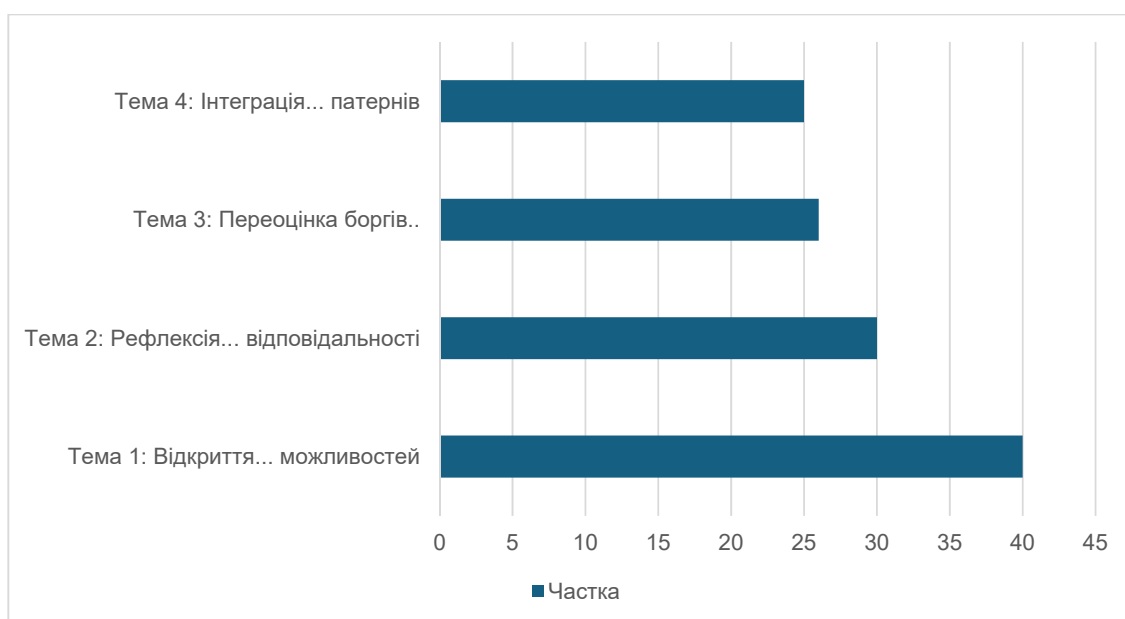


Рис. 1. Розподіл ключових тем у якісному аналізі (N=18, % респондентів)

Тема 3. Переоцінка боргів, інвестування та відношення до втрат (26% респондентів): Вказують на появу «позитивного досвіду роботи з боргами» та усвідомлення користі інвестицій. Гра CashFlow виконує функцію когнітивного рефреймінгу: поняття «борг» і «кредит» перестають бути синонімами «кабали», а починають сприйматися як «фінансовий важіль». Цитата: *«Зрозуміла, що тривога щодо боргів часто перебільшена, якщо діяти з планом і відповідальністю».*

Тема 4. Інтеграція ігрового досвіду та вихід із автоматичних патернів (25% респондентів). Типові фрази: *«Зрозуміла, що мої рішення в грі схожі на звички в житті», «Побачив(ла) свої повторюючі помилки та зміг(ла) змінити стратегію».*

Феноменологічний аналіз анкет зворотного зв'язку дозволив розглядати простір гри CashFlow як лабораторію життєвого досвіду у стислому форматі. Людина стикається із собою – своєю тривоною, прагненням гарантій та перевіряє у безпечній обстановці, що відбувається, якщо змінити підхід. Саме гра актуалізує coping-реакції, оголює неусвідомлювані грошові сценарії (уникнення, поклоніння, прагнення статусу), та дає шанс екологічно їх змінити.

Типові архетипи вибору: «Тривожний блукач», «Творець шансів», «Гравець-автоматик», «Рефлексуючий стратег».

Їх можна побачити і в реальному житті: ті, хто уникає будь-яких змін і можливих втрат, і ті, хто через гру вчиться ризикувати і приймати відповідальність.

Екзистенційна діагностика, проведена за допомогою авторської анкети інсайтів, засвідчила, що гра генерує амбівалентні емоційні стани (успіх/фрустрація) та запускає процес глибокої метарефлексії. Це дозволяє учасникам ідентифікувати власні поведінкові патерни: стратегії уникнення, автоматизм дій та зони особистої відповідальності. Вперше в групових умовах ці механізми були емпірично зафіксовані, проаналізовані та взаємопов'язані з особливостями смисложиттєвих орієнтацій і трансформацією грошових сценаріїв.

**Значення для коучингу й психотерапії.** Практична значущість для коучингу та психотерапії полягає у відкритті феномену «екзистенційної гри», що дозволяє інтегрувати CashFlow у тренінгову й консалтингову практику як глибокий психотерапевтичний

інструмент для діагностики життєвих сценаріїв, розвитку саморефлексії та формування нових аутентичних фінансових стратегій. Отримані результати формують методологічні підходи до створення тренінгів і психотерапевтичних програм, орієнтованих на роботу з грошовими сценаріями в умовах невизначеності.

Перспективи подальших досліджень.

Збільшення вибірки респондентів до 150–200 осіб для підвищення репрезентативності та надійності отриманих результатів.

Проведення аналізу медіаторних і регресійних моделей для виявлення закономірностей у складних фінансових сценаріях.

Адаптація та використання інструменту CashFlow у психокорекційній роботі з особливими категоріями клієнтів – військовослужбовцями, внутрішньо переміщеними особами та підприємцями.

Подальший розвиток авторського якісного інструментарію для діагностики та вивчення динаміки трансформації грошових сценаріїв і особистісних смислів.

**Висновки.** Теоретичний аналіз проблеми засвідчує, що дослідження фінансової поведінки та життєвого вибору в умовах сучасної екзистенційної невизначеності потребує інтеграції міждисциплінарних підходів, зокрема екзистенційної психології, поведінкових фінансів, психодинаміки та концепції грошових сценаріїв. Класичні моделі, орієнтовані лише на раціональні економічні обґрунтування, виявляються недостатніми для пояснення реальних механізмів фінансових рішень в кризових умовах, оскільки ключову роль відіграють глибинні смисложиттєві мотивації, індивідуальні патерни coping-стратегій, несвідомі грошові сценарії та особистісна структура.

CashFlow – модель екзистенційного вибору, що поєднує сенси, психодинаміку та поведінкову економіку. Високий рівень РІЛ знижує уникнення грошей та підсилює проактивне планування. Грошові сценарії логічно узгоджуються з психотипами за МакВільямс. Інсайти учасників підтверджують унікальність ігрової діагностики та потенціал трансформації фінансових патернів у безпечному середовищі. Отримані результати – основа для нових психотерапевтичних і коучингових програм, які інтегрують фінанси та екзистенційний підхід.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ленгле Альфред. Віденська школа екзистенційного аналізу пошук сенсу та ствердження життя. In: Духовно-психологічні основи християнської психології // Колективна монографія [Під ред. Гридковець Л. М.]. Львів: Скриня, 2015. 366 с.
2. Мей Р. Сміливість творити. Видавництво Апріорі. 2024. 128 с.
3. Самара О.Є., Коваленко О.І. Динаміка прагнення до сенсу серед українців під час повномасштабної війни. Габітус. 2024. Вип. 68. С. 200–203.
4. Франкл В. Книга Лікар та душа. Основи логотерапії. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 320 с.
5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. О. Замойської. Харків: КСД, 2024. 159 с.
6. Ялом І., Ялом М. Питання життя і смерті. Харків: КСД, 2021. 272 с.
7. Barberis, N., & Thaler, R. (2003). A survey of behavioral finance. In G. M. Constantinides, M. Harris, & R. Stulz (Eds.), Handbook of the Economics of Finance (Vol. 1B, pp. 1053–1128). Elsevier. URL: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=327880](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=327880) (дата звернення: 20.10.2025).
8. Harlow L. L., Newcomb M. D., & Bentler P. M. (1987). Purpose in Life Test assessment using latent variable methods. British Journal of Clinical Psychology, 26(3), P. 235–236. URL: [https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/7302r884/?utm\\_source=chatgpt.com](https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/7302r884/?utm_source=chatgpt.com) (дата звернення: 20.10.2025).

9. Kiyosaki R.T. Rich Dad Poor Dad. Plata Publishing, 1997. 336 p.
10. Klontz, B., & Klontz, T. (2009). Mind Over Money: Overcoming the Money Disorders That Threaten Our Financial Health. New York: Crown Business. URL: <https://readli.net/mind-over-money/> (дата звернення: 20.10.2025).
11. Klontz, B., Britt, S., Mentzer, J., & Klontz, T. (2011). Money Beliefs and Financial Behaviors: Development of the Klontz Money Script Inventory. Journal of Financial Therapy, 2(1), 1–22. URL: <https://qanr.usu.edu/fcse/files/money-beliefs-and-financial-behaviors-development-the-klontz-money-script-inventory-jft-2011.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
12. McWilliams, N. Psychoanalytic Diagnosis. Guilford Press, 2011. 426 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025